

Cassiodorus újraértelmezve...

M. Shane Bjornlie: *Politics and Tradition between Rome, Ravenna and Constantinople. A study of Cassiodorus and the Variae, 527–554.* Cambridge University Press, 2013. 370 oldal

M. Shane Bjornlie a Claremonti McKenna College Ókortörténeti Tanszékének oktatója. Az alábbiakban ismertetett első könyvének alapjául a Princetoni Egyetemen 1996-ban védett PhD disszertációja szolgált. Bjornlie fiatal kutatónak számít a kései ókor és a kora középkori Itália történetét vizsgáló történészek között. Érdeklődése a Római Birodalom kései korszakának gazdagságára és politikai kapcsolataira, valamint kulturális hagyományok továbbélésére irányul. Kétségtelen, hogy korántsem választott könnyű témát, hiszen Cassiodorus *Variae*jának elemzésére ez idáig csak James O'Donnell vállalkozott,¹ kötete azonban nem tekinthető átfogó munkának.² A könyv által tárgyalt időszak rendkívül tág, hiszen 492 és 555 között a nyugatrómai birodalom területein változások egész sora zajlott le, melyekről meglehetősen sok forrás számol be. A Kr. u. 6. század kiemelkedő munkái, így Cassiodorus *Variae*ja és Ennodius levelei ugyanakkor rendkívüli körültekintést követelnek, amit talán jól érzékeltet, hogy a témáról legtöbbször publikáló Samuel Barnish is csak a *Variae* tartalmi kivonatolására szorítkozott,³ több levelet pedig értelmezési problémák miatt kiha-

gyott. Hodgkin⁴ után teljes fordításra, kritikai kiadásra ez idáig senki sem vállalkozott, így nem meglepő, hogy a szerző már a könyv elején külön köszönetet mond több kutatónak, köztük Bob Kasternek, aki számtalan alkalommal javította Bjornlie cassiodorusi latin fordításait és értelmezéseit.

Bjornlie könyvének témaválasztása, célkitűzései tehát meglehetősen újszerűek, hiszen a Cassiodorus leveleivel szembeni kritikára ekkora terjedelemben még senki sem vállalkozott, ami nem meglepő, hiszen a téma kutatói között néhány évtizeddel korábban még általánosan elfogadott nézet volt, hogy a *Variae* teljes értékű munka, amely izelítőt ad a ravennai kormányzat mindennapi életéből.⁵ Ez a szemléletmód nem sokkal ez előtt már változott,⁶ Bjornlie munkája azonban messze túlmutat elődei állásfoglalásán.

A kötet tizenkét fejezete azon a hipotézisen nyugszik, hogy Cassiodorus az általa tárgyalt eseményekhez képest jóval később állította össze a *Variae*t, ráadásul erre nem Itáliában, hanem már Konstantinápolyban sor került, mivel 537/540-ben Cassiodorus Vitigisszel együtt a keletrómai fővárosban tartózkodott, ahonnan csak az 550-es évek közepén tért vissza Itáliába. Bjornlie szerint a csaknem tíz éves konstantinápolyi tartózkodás szilárdította Cassiodorus keletrómaiak iránti hűségét, arra azonban, hogy erre miért kerülhetett sor, nem kapunk választ.

¹ O'Donnell, James Joseph: *Cassiodorus*. Berkeley, 1979.

² Cameron, Averil: „Cassiodorus Deflated”. *Journal of Roman Studies*, 71. (2012) 183–186.

³ Cassiodorus: *The Variae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator*. Translated by S. J. B. Barnish. Translated Text for Historians. Liverpool, 1992.

⁴ Hodgkin, Thomas: *The Letters of Cassiodorus Being A Condensed Translation of the Variae Epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator 1886*.

⁵ Burns, Thomas S.: *A History of the Ostrogoths*. Bloomington, 1999.

⁶ Kakridi, Christina: *Cassiodorus Variae: Literatur und Politik im ostgotischen Italien*. München, 2005.

A szerző meg van győződve arról, hogy Cassiodorus számtalanszor kitalált új leveleket, interpolált egyes szövegeket azzal a nyilvánvaló céllal, hogy rehabilitálja a késő római elit azon tagjait, akik a 6. század elején az félszigetre telepedő osztrógót uralkodót szolgálták, majd a iustinianusi gót háború során a birodalom keleti felébe menekültek. (5. old.)

Sajnos Bjornlie munkájának felépítése nehezen érthető, sok esetben csapongó, éppen ezért érdemes legelőször áttekintnünk azokat a pontokat, amelyek alapján úgy gondolja a szerző, hogy Cassiodorus tudatosan átszerkesztette munkáját annak érdekében, hogy megfeleljen a konstantinápolyi udvar elvárásainak.

Bjornlie szerint feltűnő, hogy Cassiodorus a *Variae* több levelét is Boëthiusnak címezte, melyekben következetesen patriciusi ranggal illeti a szenátort. Bjornlie ezeket a leveleket hamisítványnak tekinti. Érvelését azzal igyekszik alátámasztani, hogy Boëthius nem viselhette ezt a címet egészen az 523-ban ellene induló bírósági eljárásig. Ez a vélekedés azonban aligha tartható, ha figyelembe vesszük, hogy a szenátor mindkét fia patriciusi tisztség birtokosává vált 522-ben. A kutató szerint azért is hamisítványok a levelek, mert Cassiodorusnak ezeket még a quaestori hivatal vállalása előtt kellett volna megírnia. Nem veszi figyelembe, hogy éppen maga Cassiodorus közli, hogy ezeket a leveleket praefectusként és consulariusként készítette, összerendezésükre azonban csak lényegesen később vállalkozott! A latin auktor első hivatalos tisztségét 514-ben mint consul töltötte be, ezt követte a consiliarusi, majd a praefectusi és a patriciusi, illetve a magister officiorumi cím.⁷

A hivatali tisztségeket összefoglaló 6. és 7. köteteket Bjornlie ugyancsak hamisítványnak tekinti, mivel ezekben Cassiodorus az egyes tisztségviselők „etikus viselkedésére” helyezi a hangsúlyt, nem pedig az adott hivatal gyakorlati tudnivalóinak ismertetésére, holott, ha elfogadjuk az amerikai kutató állítását, miszerint Cassiodorus Konstantinápolyban alkotott, nagy valószínűséggel ismernie kellett Ioannes Lydus *De Magistratibus reipublicae Romanae* című munkáját, amit a keletrómai szerző 550-ben fejezhetett be.⁸ Bjornlie szerint tehát Cassiodorus tizenkét könyvből álló munkájában rengeteg interpolált levél található, azonban ezek közül is a 6. és a 7. könyv, mely a tisztségviselők jogkörének leírását tartalmazza, valójában csak azért került be a latin szerző válogatásába, hogy saját politikai karrierjét előmozdítsa. Bjornlie azt gondolja tehát, hogy a *Variae* nem nyújt hiteles képet az osztrógót kormányzatról. De nézzük sorjában, vajon a szerzőnek mennyire sikerült alátámasztani kétségkívül merész állítását.

A csaknem 400 oldalas könyv majdnem felét a szerző pusztán arra használja, hogy elméletileg megalapozza kijelentéseit. Az első fejezetben a *Variae* keletkezési helyével és idejével foglalkozik. Bjornlie szerint el kell fogadnunk, hogy a *Variae* az 540–550-es években készült a Keletrómai Birodalom fővárosában, ami egy politikailag meglehetősen instabil időszaknak számít, hiszen a Három fejezet vita ekkor robbant ki, továbbá a gótok Itáliában Totila vezetésével ismételtlen fellázdattak, így a félszigetet csaknem két évtizeddel később, 555-re sikerült teljesen meghódítania a keletrómai erőknek.⁹

A második fejezetben az arisztokrácia ideológiai és legitimációs törekvéseit és ösz-

⁷ Cassiodorus: *Variae*. IX. 24.3. Edited by Mommsen, T. Vol. XII. Monumenta Germaniae Historica. Auctores antiquissimi. Berlin, 1898. 289.

⁸ Maas, Michael: *John Lydus and the Roman Past: Antiquarianism and Politics in the Age of Justinian*. Routledge, 2013. 31.

⁹ Ostrogorski, Georg: *A bizánci állam története*. Budapest, 2003. 74–76.

szetételét elemzi a szerző. Véleménye szerint a nyugatról keletre vándorolt arisztokrácia tagjai az újplatonista gondolkodás utolsó képviselőinek számítottak, akik nehezteltek is a császári kormányzatra, hiszen Iustinianus első intézkedései között szerepelt, hogy 529-ben bezáratta az athéni Akadémiát, amely a neoplatonizmus fellegvárának számított. Az elűzött tudósok a perzsa uralkodó udvarába menekültek, így Konstantinápolyban a régi vallás kihalt, ám éppen ezért a szenátori elit nyugatról keletre költöző tagjai úgy tekinthettek magukra, mint a hagyományos értékek védelmezőjére, akik minden erejükkel gátat kívánnak szabni a császári önkénynek.

A harmadik fejezetben Bjornlie Iustinianus politikáját elemzi. Véleménye szerint a császár minden erejével arra törekedett, hogy „ostrom alá vegye a központi hivatalt” és a bürokrácia tagjait. (62. old.) Elfelejté azonban megjegyezni, hogy ezek a reformok nem Iustinianus, hanem már Iustinus alatt megindultak, valójában csak a monofizitákkal történő szakítás köthető Iustinianus nevéhez. A szerző részletesen kitér a Nika lázadásra és utóhatására. Ezen a ponton azonban Bjornlie elméletének első logikai bukfcéjére is figyelmesek lehetünk.

A Nika felkelés 532-ben a konstantinápolyi Hippodromban robbant ki. A lázadáshoz vezető társadalmi elégedetlenséget jobbra vallási ellentétek és egyre nehezedő adóterhek táplálták. A kései antik világban a Hippodrom volt a politikai véleménynyilvánítás egyik legmeghatározóbb helyszíne, csakúgy, mint Rómában a Circus. Az egyes érdekcsoportok mindkét esetben színek mentén rendeződtek, a zöld pártot általában a nép, a kéket pedig a szenátus támogatta.¹⁰ Anastasios császár uralkodása során a zöldek pártját részesítette előnyben, ezzel szemben Iustinianus ideiglenesen a kékek párjára állt, mivel ők értettek egyet

ortodox politikájával. Hatalomra kerülését követően azonban a császár célja az volt, hogy minél hamarabb gátat szabjon a cirkuszi pártok befolyásának, ezzel azonban csak azt érte el, hogy mindkét pártot magára haragította. A zendülés során I. Anastasios unkaöccsét, a néppel szimpatizáló zöld-párti Hypatiost kiáltották ki császárrá. A felkelést nem sokkal később Narses és Belisar vérbe fojtotta. Bjornlie nem figyelt fel arra, hogy a fenti események párhuzama Cassiodorusnál is megfigyelhető. A nyugati szerző ugyanis a következőket írja: „Ha a zöld áthalad, a nép búsul: ha a kék gyorsabban előz, felbolydul a város nyugalma.”¹¹ Ha elfogadjuk Bjornlie felfogását, amely szerint Cassiodorus műve a Keletrómai Birodalom és az itáliai szenatori elit igazolására szolgált, aligha hihető, hogy a Konstantinápolyban élő szerző változatlanul hagyott volna olyan fontos részletet, hogy a társadalom mely csoportja melyik pártot támogatja. Annál is inkább, hiszen Cassiodorus későbbi leveleiben részletesen beszél a római pártokról és támogatottságukról. Egy levélben azt írja, hogy az osztrogót uralkodó két, az Anicius családhoz tartozó szenátort bíz meg azzal, hogy gondoskodjanak a zöldpárt támogatásáról.¹² A levélből arra is fény derül, hogy az arisztokrácia egy másik csoportja, a konstantinápolyi politikával szimpatizáló Decius család tagjai törtek a zöldpárt tagjainak életére.¹³ Sőt, árnyaltan Konstantinápoly-ellenes hangvétel is tükröződik a levélben, amely szerint Theoderich nem akarta, hogy az 501-ben a Keletrómai Birodalom fővárosában bekö-

¹¹ Cassiodorus: *Variae* III. 51.

¹² Cassiodorus: *Variae* I. 20. Theoderich az Anicius családhoz tartozó Avienust és Albinust bízta meg azzal, hogy a cirkuszban gondoskodjanak a zöldpárt támogatásáról, amelynek tagjai korábban panaszkodtak az uralkodónak, hogy elnyomás alatt élnek.

¹³ Cassiodorus: *Variae* I. 27, 30.

¹⁰ Cameron, Alan: *Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*. Oxford, 1976. 99.

vetkezett felkeléshez hasonló történjen Rómában.¹⁴

A negyedik (*Az elégedetlenség hangjai*) fejezetben a kutató Zozimos, Iordanes, Malalas, Ioannes Lydus és Anonymus Valesianus műveire hivatkozva igyekezik alátámasztani mondanivalóját. A *Variae*hoz hasonlóan Anonymus munkájáról is azt mondja, hogy az az 550-es évek körül, a jelentősen megváltozott politikai körülmények között keletkezhetett a keletrómai fővárosban. Anonymus esetében azonban nem veszi figyelembe a munka kettősségét, hiszen annak első fele Theoderich uralmát támogatja, a második része pedig Iustinianus uralmával szimpatizál.

Bjornlie figyelmeztet az is elkerülte, hogy Anonymus munkájában rendkívül sok árulkodó jel található. Zénón császár esetében nemcsak azt említi meg, hogy a császárnak szobrokat emeltek, hanem azt is, hogy Theoderich a császárral kötött megállapodás, az úgynevezett *sanctio* értelmében (56) kormányozhatta Itáliát. Ez fontos momentum. 537-ben pedig egy gót követség erre hivatkozva próbálja visszavonulásra kényszeríteni Belisaros csapatait. Aligha hihető, hogy egy a Keletrómai Birodalomnak kedvező szerző előszeretettel emlegette volna a megállapodást.

Bjornlienak fel kellett volna figyelnie arra, hogy Anonymus *Pars Posteriorja* csaknem teljes egészében megegyezik Eugippius apát Szent Severinusról adott leírásával, amely a Nápoly melletti Castellum Lucullanum apátságában készült 510–511 környékén.¹⁵ A névtelen szerző minden bizonnyal Eugippius munkájából közvetlenül emelte át a kérdéses részt. Az apátságot azonban Bjornlie tévesen az Anicius csa-

ládhoz köti, holott az apátság feletti birtokjogot ekkor a Decius családhoz tartozó Theodorus gyakorolta.¹⁶

Az ötödik fejezetben Bjornlie a *Variae* szerkezetét az itáliai osztrogót uralkodócsalád, az Amal dinasztia és az Anicius család viszonyában vizsgálja. Mint aláhúzza, az Amiciusok jó kapcsolatokkal rendelkeztek Konstantinápolyban, hiszen 490 és 541 között a legtöbb követséget ők vezették oda. Véleménye szerint e kapcsolatok vezettek Boëthius és Symmachus szenátorok bukásához, majd kivégzéséhez. Azt is kifejti, hogy Cassiodorus Boëthius *De consolatione philosophiae* című munkájának kontextusában állította össze művét, hiszen Boëthius egyfajta vádiratként szolgáló műve közkezen forgott a Konstantinápolyba menekült római arisztokraták kezén.

Bjornlie figyelmen kívül hagyja, hogy az osztrogót uralkodó követségei világos mintát követtek. Az uralkodó minden esetben legalább patriciusi ranggal rendelkező tisztségviselőt küldött. A meghatározó családok közötti versengés figyelhető meg a követjárások kapcsán is. Theoderich itáliai uralkodásának elfogadtatása Konstantinápolyban korántsem ment gördülékenyen. 493-ban az Anicius családhoz tartozó Probus Faustus vezetésével indult követség,¹⁷ Probus feladata többek között az volt, hogy megkísérelje Theoderich uralmának elismertetését. Célját nem sikerült elérnie, ami meglehetősen furcsa, ha elfogadjuk Bjornlie érvelését, miszerint az Aniciusok kiemelkedően jó kapcsolatokat ápoltak a birodalom keleti felén. Az osztrogót uralkodót a kezdeti sikertelenség nem tántorította el. Faustus követsége után a Decius-családhoz tartozó

¹⁴ Cassiodorus: *Variae* I. 31.

¹⁵ Eugippii. *Vita Sancti Severini XXXIII*. Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi. Hermann Sauppe (Hrsg.) Berlin, 1877. Vö.: Anonymus Valesianus: *Excerpta Valesiana* 46. Translated by John Carew Rolfe. Cambridge–London, 1982.

¹⁶ Anonymus Valesianus: *Excerpta Valesiana* 38.

¹⁷ *Epistolae Romanorum Pontificum Genuinae et Quae Ad Eos Scriptae Sunt a S. Hilario Usque Ad Pelagianum II*. Vol. 1. Thiel, Andreas (ed.) Hildesheim – New York: Georg Olms Verlag, 1867. 12. (a továbbiakban: Gelasius Epistolae).

Festus vezetett követséget.¹⁸ A rivális család tagjának sikerült megoldani a csaknem egy évtizede húzódozó kérdést, Anastasios császár ugyanis elismerte Theoderich nyugati uralkodását, ennek azonban ára volt.

Bjornlie Priscianus Anastasios császár-hoz íródott panegyricusának egy részlete alapján¹⁹ amellett érvel, hogy a római szenátorok elfordultak Anastasios politikájától. Ennek éppen az ellenkezője történt. Követsége során ugyanis Festus olyan alkut kötött a keletrómai császárral, amely teret engedett a keletrómai politika befolyásának Rómában; vállalta, hogy a pápa el fogja fogadni a Zénón császár által kiadott vallási ediktumot a Henotikont.²⁰ A szenátorok egy része nem eltávolodott a konstantinápolyi kormányzattól, hanem egyenesen kapcsolatot keresett vele, amely végül a Laurentius-féle egyházi szakadáshoz vezetett, s csaknem egy évtizeden keresztül megosztotta az későrómai politikai elitet.

A római szenátorok többsége kezdetben semmilyen érdekközösséget nem akart Konstantinápolyal vállalni. Ennek legfőbb oka abban rejlett, hogy maga Zénón császár sem volt római, hanem a kisázsiai izauriak törzséhez tartozott. Fordulatot éppen Anastasios császárrá választása hozott, amelyet követően úgy tekintettek Konstantinápolyra, mint egyfajta szellemi és kulturális központra.

Bjornlie nem fordít kellő figyelmet azokra a Rómában kialakult belső ellentétekre, amelyek az úgynevezett Akakios-féle szakadás következtében törtek a felszínre. 498 őszén a klérus a pápa címertemplomában, a Lateráni bazilikában az egyértelmű-

en a gelasiusi politika folytatóját, a Henotikon, tehát Konstantinápoly ellen állást foglaló Symmachust választotta pápának, míg a római szenátorok a Decius családhoz köthető Festus vezetésével²¹ Laurentiust választották egyházfőnek. Az első jelentős összetűzésre 501-ben került sor, amikor a húsvétot a régi római naptár szerint ünnepelték, így az március 25-re esett. A többség azonban azt követelte, hogy az alexandriai időszámítást vegyék figyelembe, amely április 22-re helyezte az ünnepet. Az időszámítás szélesebb körben történő elterjesztése azonban a későbbi I. János pápához köthető, ugyanis a Laurentius-skizma alatt ő volt az a pap, aki Dionysius Exiguus tanácsait követve átültette az alexandriai érat a római időszámításba. Az újabb összecsapások fő oka tehát az alexandriai és a római időszámítás eltéréséből fakadt. Hevesséjükre jellemző, hogy ezen harcok során vesztette életét a későbbi I. Agapitus és I. Gergely pápa apja, Gordianus, aki a 499-es római zsinaton Symmachus pápaságát támogatta.²² Bjornlie ezeket az összefüggéseket láthatóan nem ismeri, és az események értelmezéséhez csak I. Gergely Dialógusait használja fel. Erre mutat, ahogy egy Cassiodorus által elbeszélte esetet értelmez. Így például, amikor az úgynevezett *quinqueviri* bírói tanács azzal vádolta Basilius és Praetextatus szenátorokat, hogy pogány mágiának hódolnak. Jóllehet Cassiodorus nem részletezi az eljárás végét, Bjornlie elfogadja I. Gergely vallásos szemlélettől áthatott írását, amely szerint Basiliust máglyán elégették, azt viszont nem veszi észre, hogy a szenátor egyike volt annak a csoportnak, amelynek tagjai a római utcai harcok során apja halálát okozták.²³

¹⁸ Anonymus Valesianus: *Excerpta Valesiana* 64.

¹⁹ Bjornlie: *Politics and Tradition between Rome, Ravenna and Constantinople*, 239–53.

²⁰ Moorhead, John: *The Laurentian schism: East and West in the Roman church*. Church History, 47. (1978) 126.; *Theodoros Anagnostes Kirchengeschichte* II. 16–17. Ed. Hansen, G. C. Berlin, 1995.

²¹ A helyválasztás korántsem lehetett véletlen, ha figyelembe vesszük, hogy a bazilikát éppen III. Sixtus pápa építtette az ephesosi zsinat emlékére.

²² Liber Pontificalis 59, 66.

²³ Gregory: *Dialogues* I. 4. Zimmermann, Odo John (trans). Washington, D.C., 2002.

Bjornlie nem illeti kellő kritikával Anonymus Valesianus értékelését sem. A 6. századi szerző nem beszél Itália és Róma belső megosztottságáról, továbbá Theoderich külpolitikai gyengülését sem tárgyalja, jóllehet Theoderich hegemonikus rendszerén már az 510-es években megjelentek az első repedések. 516-ban Sigismund burgund uralkodó katolikus hitre tér, és 522-ben megölte Theoderich unokáját, Segericet. 523-ban Theoderich utóda, Eutharicus meghalt, csakúgy, mint a vandál Thrasamund, utódja, Hilderic pedig már felhagyott a katolikusok üldözésével. Ezzel szemben világos, hogy már Anastasios császár megválasztása után körvonalazódott egy olyan, szenátorokból álló csoport, amely kapcsolatot keresett a keleti birodalomrészrel mind politikai, mind vallási értelemben. A szenátus megosztottsága Theoderich csaknem egész uralma alatt nyomom követhető.

A hatodik fejezetben a szerző Boëthius emlékének a *Variæ*-ben betöltött szerepével foglalkozik. Cassiodorus Theoderich nevében három levelet küldött a szenátornak. Kettőben arra kéri, hogy készítsen ajándékot egy-egy prominens uralkodónak, így Gundobad burgund királynak, illetve Klodvig frank uralkodónak. Ezekben a levelekben Cassiodorus következetesen a patricius címmel ruházza fel Boëthiust. Az amerikai kutató szerint ezek egyértelmű betoldások, hiszen ezt a tisztséget csak később, egy magas hivatal betöltését követően viselhette. Bjornlie itt figyelmen kívül hagyta Mommsen megfigyelését, miszerint Cassiodorus az első négy könyv leveleit később rendezhette össze, és valóban: a nehezményezett levelek kivétel nélkül az első, illetve második könyvből kerülnek elő. Bjornlie további gondolatmenete szerint a levelek olyan állapotot tükröznek, amely a valóságban már nem létezhetett, hiszen az osztrógót udvar diplomáciai kapcsolatai 507 után mind a burgundokkal, mind a frankokkal összeomlottak. Valójában a 6. századi osztrógót külpolitika jelentős eseményeit, így Sirmium

504–505-ben bekövetkezett elfoglalását, a galliai eseményeket, illetve a keletrómai flotta itáliai portyázását (508) nem szabad külön kezelni, hiszen az osztrógót Itália elleni valamennyi lépésben tevékenyen részt vett a Kostantinápolyi politika is. Az általánosan elfogadott vélemény szerint Theoderich szorult helyzete miatt már Sirmium elfoglalását követően követeket küldött Konstantinápolyba, s ekkor csak azért nem alakult ki nagyobb konfliktus, mert sikerül békét kötnie a konstantinápolyi udvarral. A szakirodalom ennek a követségnek az időpontját általában 504 és 507 közé helyezi. Ezt a véleményt Cassiodorus *Variæ*-jének első levelére alapozzák. A követjárás valóban szerepel Cassiodorus levelében, azonban az időpont meghatározásakor önkényesen jártak el az egyes kutatók. A levél ugyanis valóban hivatkozik egy követségre, azonban nem nevezi meg tagjait, ami Cassiodorustól meglehetősen szokatlan, ahogyan az is, hogy a könyv második levele teljesen más témát tárgyal. A *Variæ* egészében megfigyelhető, hogy Cassiodorus párba rendezi leveleit, az első levél párjára pedig a második könyv hatodik levelében lelhetünk, amely Agapitus patricius követségét írja le. Ezt azonban a kutatók többsége már úgy szokta említeni, mint egy második próbálkozást a sirmiumi helyzet rendezésére. Vélekedésüket arra alapozzák, hogy a két levél, Cassiodorus *Variæ*-jének két különböző könyvében szerepel. Cassiodorus azonban egyedi szerkesztési stílust követett. Minden egyes könyve egy uralkodónak címzett levéllel kezdődött. Az egyes levelek pedig sok esetben – ahogyan arra már Mommsen is rámutatott – nem időrendben követik egymást.²⁴ A *Variæ* második könyvének hatodik levelét leggyakrabban 506-ra, 509-re, 510-re vagy 509–511 közé helyezik. A dátum attól függ, hogy a levélben szereplő Agapitus mikor viselte Róma városának prefectusi hivatalát. Általános egyetértés uralkodik abban, hogy ezt a pozíciót

²⁴ O'Donnell: *Cassiodorus*, 13–32.

507 és 509. szeptember 1-je között töltötte be, ugyanis elődjének és utódjának hivatalviselése is ismert. Korábban már láthattuk, hogy csak patricius ranggal rendelkező személyek vezethettek követséget. Agapitus Cassiodorus első könyvében (*Variae* I. 6, 32, 33, 41) kizárólag „*Agapito v.i. p.u.*”-ként, azaz *praefectus urbi*-ként szerepel. A *Codex Iustinianus*-ból ismeretes, hogy egy tisztségviselő csak azt követően lehetett patricius, ha már volt *consul*, *praefectus praetorio*, *praefectus urbi*, *magister militum* vagy *magister officiorum*. Teljesen bizonyos tehát, hogy Agapitus, miután 509 szeptemberében elhagyta a városi *praefectus* tisztséget, elnyerte a patriciusi címet. Következésképpen a követségnek 509. szeptember 1-je után, tehát az érintett külpolitikai problémák után kellett lezajlania, s ebbe az időkeretbe már beilleszthetők a Bjornlie által kétes hitelűnek tartott levelek is.

Bjornlie könyvének második felében (a *Variae* mint politikai bocsánatkérés, a *Variae* mint bocsánatkérő narratíva című fejezetekben) amellet érvel, hogy Cassiodorus nem tett mást, mint szokatlan for-

mában (a hivatali levelek összerendezése és meghamisítása révén) kritikával illette Iustinianos politikai rendszerét, egyúttal pedig védelmezte és rehabilitálta a nyugati szenátori elitet, amelynek tagjai egykor az osztrogót uralkodók alatt szolgáltak.

Korántsem egyszerű véleményt alkotni Shane Bjornlie munkájáról, hiszen olyan témát választott feldolgozásra, amely körül több évtizede tart a kutatók párbeszéde, és amellyel kapcsolatban számos tanulmány révén olyan alaptételek szilárdultak meg, amelyek már jó ideje ellenállnak az új kihívók elméleteinek. Bjornlie könyvének tagadhatatlan pozitívuma, hogy arra szorítja az olvasót, hogy a *Variaera* teljesen új szemszögből tekintsen. A komoly állítások után a meglehetősen terjengősre sikerült könyvből azonban az érvelő részek gyakran hiányoznak, éppúgy, mint a kiegészítő források kellően kritikus szemlélete, amely súlyos értelmezési problémákat is felvet.

KOVÁCS TAMÁS